

JEL Classification: A13; M1; M14

Лігоненко Лариса, доктор економічних наук, професор,
Київський національний економічний університет ім. В.Гетьмана,
<https://orcid.org/0000-0001-5597-5487>,
larisa.ligonenko@kneu.edu.ua

Ligonenko Larysa, doctor of Economic Sciences ,
professor of Business Economics and Entrepreneurship,
SHEE "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman",
<https://orcid.org/0000-0001-5597-5487>,
larisa.ligonenko@kneu.edu.ua

БІЗНЕС-КУЛЬТУРА ПІДПРИЄМНИЦТВА: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ЗРІЛОСТІ В УКРАЇНІ ТА РОСІЇ

В статті викладені теоретичне підґрунтя поняття «бізнес-культура» та представлено огляд наявних досліджень особливостей українського та російської ментальності (характеру), які формують передумови розвитку підприємництва. Викладена методологія та результати емпіричного компаративного дослідження зрілості бізнес-культури в Україні та Росії.

Дослідження проведено на основі інформаційної бази міжнародного соціологічного дослідницького проекту World Values Survey (WVS) , який на основі проведення опитувань вивчає цінності людей та їх вплив на соціальне та культурне життя окремих країн. Таким підхід забезпечив належну об'єктивність та неупередженість отриманих результатів дослідження.

Для проведення компаративного дослідження зрілості бізнес-культури підприємництва сформована система оцінювання, яка налічує 21 об'єкт оцінювання, угрупованні в 4 складові : 1) базові цінності (незалежність, безпека, рівність); 2) етичні цінності (виправдання (сприйняття) неправомірного збагачення, привласнення власності, насильства); 3) особистісні цінності (важливість родини, друзів, роботи, вільного часу, політики); 4) економічні цінності (визнання можливості отримання високих підприємницьких доходів та розвитку бізнесу на основі завзятої праці, розуміння позитивів розвитку конкуренції; надання пріоритету розвитку приватної власності над державною, особистої економічної відповідальності над соціальним утриманством).

В статті представлені результати проведених оцінок за визначеними об'єктами та розраховані на їх основі групові та інтегральні порівняльні індекси зрілості бізнес-культури Україна-Росія. Проведене дослідження дозволило виявити відмінності системи цінностей громадян цих країн, підтвердженням яких став розрахований інтегральний індекс порівняльної зрілості їх бізнес-культур. Виявлені відмінності підтверджують наявність в Україні кращих (порівняно з Росією) ціннісних передумов для розбудови зрілого соціального відповідального підприємництва та її майбутнього успішного розвитку.

Ключові слова: бізнес-культура, підприємництво, українська ментальність, зрілість бізнес-культури, компаративний аналіз, інтегральний індекс зрілості.

BUSINESS CULTURE OF ENTREPRENEURSHIP: COMPARATIVE ANALYSIS OF MATURITY IN UKRAINE AND RUSSIA

The article outlines the theoretical basis of the concept of "business culture" and presents an overview of available research on the peculiarities of the Ukrainian and Russian mentality (character), which form the prerequisites for the development of entrepreneurship. The methodology and results of an empirical comparative study of the maturity of business culture in Ukraine and Russia are outlined.

The research was conducted based on the information base of the international sociological research project World Values Survey (WVS), which is based on surveys, that study people's values and their impact on the social and cultural life of individual countries. This approach ensured the proper objectivity and impartiality of the obtained research results.

To conduct a comparative study of the maturity of the business culture of entrepreneurship, an evaluation system was formed, which includes 21 evaluation objects, grouped into 4 components:

- 1) basic values (independence, security, equality);
- 2) ethical values (justification (perception) of unjust enrichment, appropriation of property, violence);
- 3) personal values (importance of family, friends, work, free time, politics);

4) economic values (recognition of the possibility of obtaining high entrepreneurial income and business development based on hard work, understanding the positives of the development of competition; giving priority to the development of private property over the state, personal economic responsibility over social dependence).

The article presents the results of evaluations for the specified objects, and based on them, the group and integral comparative maturity indices of business culture Ukraine-Russia are calculated. The conducted research made it possible to identify the differences in the value system of the citizens of these countries, which was confirmed by the calculated integral index of the comparative maturity of their business cultures. The identified differences confirm the presence in Ukraine of better (compared to Russia) valuable prerequisites for the development of mature socially responsible entrepreneurship and its future successful development.

Keywords: *business culture, entrepreneurship, Ukrainian mentality, maturity of business culture, comparative analysis. integral maturity index.*

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Війна докорінним чином змінила життя та долю кожного громадянина України, обумовила кардинальне переосмислення його відношення до сусідньої, «братської» (як нам здавалося ще нещодавно) країни. Одним з аспектів цього переосмислення стало усвідомлення принципових відмінностей українського та російського народів.

Відразу наголосимо – в межах цього дослідження мова буде йти не про українців та росіян за національністю, а про народ (громадян) відповідної країни. І Росія, і Україна є багатонаціональними державами, де проживають представники різних національностей, які з часом під впливом різноманітних факторів (традиційне тлумачення - спільність території, мови, культури, побуту й особливостей психічного складу (Українська радянська енциклопедія, 2016), стають одним етносом (народом, нацією). Хоча серед етносоціологів ще триває дискусія щодо розбіжностей змісту термінів «етнос», «нація», «народ», механізм та час такого формування (Танчин І. З., 2008), вважаємо за необхідне зазначити - 30 років незалежності України сформували необхідне підґрунтя, а військова агресія Росії в Україну, звірства, етнічні чистки та геноцид українського народу (свідками яких ми сьогодні, на жаль, є), багатократно прискорили та остаточно звершили процес відокремлення українського народу від російських «нелюдей».

Усім відомі спроби особисто путіна (з маленької букви- від автора) та його «пропагандосів» сформувати теоретичне підґрунтя об'єднання народів України та Росії. Мова йде про «аналітичну» статтю «путіна» (в лапках, тому що зрозуміло, що не він її писав) «Про історичну єдність росіян та українців», основні ідеї якої були багаторазово повторені та розвинуті в чисельних матеріалах російського ТВ. Як свідчать матеріали (Об историческом единстве русских и украинцев *Википедия: Свободная энциклопедия.*), визнані російські фахівці (доктор історичних наук, доцент МГУ Федір Гайда, старший науковий співробітник Інституту слав'янознавства Російської академії наук Кирил Кочегаров) та іноземні експерти (наведено більше 20 посилань на публікації експертів з США, Японії, Німеччини, Швеції, Іспанії, Польщі, Словекії, Сербії) дали обґрунтовано негативну оцінку цих тверджень, порівняли висловлені амбіції з фашистською (нацистською) пропагандою чи проявом психічної хвороби.

Необхідно підкреслити, що твердження путіна та його кліки не знайшли підтвердження в українському соціумі. Відповідно до опитування, яке було проведено соціологічною групою «Рейтинг» 23-25.2021р. більшість респондентів (55 %) в цілому по Україні, та 70% у західному регіоні не погодилися з висловленим твердженням (Суспільно-політичні настрої населення. 23-25 липня 2021). Проте для решти населення (її частка ми впевнені в цьому за останній місяць суттєво знизилася!) треба продовжувати роз'яснювальну роботу, наводячи обґрунтовані докази, які розвінчують міфи російської пропаганди та засвідчують різницю між українським та російським народами.

Все вищенаведене і обумовило прагнення автора, з врахуванням кола його професійних інтересів – бізнес-культура та розвиток підприємництва- провести дане наукове дослідження.

Базуючись на чисельних публікаціях, присвячених проблематиці бізнес-культури, (Петрушенко Ю.М., 2007; Лігоненко Л., Піратовський Г. 2011; Р. А. Муха, 2018; Притуляк Н. М., 2019; Іващенко М. В., 2019) можна стверджувати про наявність різних тлумачень поняття «Бізнес-культура»:

1. система цінностей, смислів, символів, знань, традицій, що забезпечують мотивацію і регуляцію підприємницької діяльності, визначають форму її здійснення , а також сприйняття її суспільством;

2. сукупність зразків поведінки, цінностей системи, соціальних норм, фундаментальних принципів і суспільних інститутів, які орієнтують суб'єкти на ті чи інші форми економічної активності в системі підприємництва, забезпечують передачу накопиченого досвіду, сприяють стійкості підприємництва у часі;

3. сукупність принципів, прийомів, методів здійснення підприємницької діяльності відповідно до діючих в країні (суспільстві) правових норм , законів, нормативних активів, звичаїв ділового обороту, етичних та моральних правил поведінки, невід'ємний елемент організації підприємницької діяльності;

4. система формальних і неформальних правил і норм діяльності, звичаїв і традицій, які обумовлюють індивідуальні і групові інтереси, відношення до роботи та стиль поводження працівників , стиль керівництва певного суб'єкта підприємництва, рівень задоволеності працівників умовами праці, рівня взаємного співробітництва, ідентифікації працівників з підприємствами й перспективами розвитку».

Найвагомішими ознаками бізнес- культури визнаються : 1) легітимність здійснення підприємницької діяльності; 2) чесність щодо ведення бізнесу та його відношення до зацікавлених осіб (стейкхолдерів) - споживачів, партнерів, держави, працівників; 3) моральність , дотримання загальних та професійних етичних норм, загальноприйнятих правил господарської поведінки; 4) відповідальність щодо виконання договірних зобов'язань, обов'язків та домовленостей, відсутність фактів завдання матеріальної та моральної шкоди; 5) орієнтація на отримання законного підприємницького прибутку та сприяння досягненню Цілей Сталого розвитку ООН.

Бізнес-культура на окремих рівнях її прояву має різний рівень сформованості (зрілості). Ознаками сформованої (зрілої) бізнес-культури відповідно до сучасної парадигми є: наявність діючого механізму обмежень підприємницької активності; інтеріоризація ринкових цінностей у середовище підприємців; наявність у підприємців (організаторів бізнесу) стійкої мотивації не тільки на фінансові результати діяльності (прибуток) , а й на соціальний успіх та суспільне визнання ; виконання підприємцями соціальних функцій, що легітимізують дану верству в суспільстві. Умовою становлення зрілої (соціально-орієнтованої) культури підприємництва є її інституціоналізація , яка передбачає закріплення в підприємницькому середовищі відносин та норм, в дотриманні яких зацікавлене суспільство в цілому. До факторів, що впливають на даний процес, відносять : домінуючу у суспільстві релігію, національні особливості суб'єктів економічної діяльності, державну політику, економічні умови, що обумовлюють інтереси індивіда-підприємця або суб'єкта господарювання.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Підґрунтям національної бізнес-культури є сукупність цінностей та переконань, які превалюють в тому чи іншому національному середовищі та формують базові засади ведення справ у бізнесі.

Проблеми впливу культурних засад нації на розвиток національної економіки, взагалі, та на підприємництво, зокрема, впродовж останніх двохсот років розглядалися в

працях багатьох дослідників : від прихильників матеріалізму (К.Маркс) та адептів духовної домінанти економічного підприємницького розвитку (Е. Дюркгейм, М.Вебер, П.Сорокіна) до наших сучасників (Л.Гумільов, Д.Лала). Впродовж цих років науковці намагаються виявити та описати взаємозв'язок між економічними успіхами певної країни (нації, соціуму) та різними факторами : матеріальними, духовно-релігійними або цивілізаційними. Незважаючи на різноманітність пояснень, загальний висновок досліджень тотожній : саме культура найчастіше є основою (передумовою) економічного успіху країни. Досягнення розвинутих економік підтверджують тезу, що саме відповідність політичного устрою та економічної системи держави культурним цінностям соціуму створює необхідний базис для розвитку національного підприємництва (Лігоненко Л., Піратовський Г., 2011).

Спеціальні дослідження, присвячені впливу національного менталітету українців та росіян на розвиток підприємництва, автору не відомі, хоча публікації, присвячені особливостям менталітету українців та росіян, який є базовою складовою бізнес-культури, мали місце протягом останніх 15 років. Перш за все слід згадати монографію Олександра Стражного «Український менталітет : ілюзії-міфи-реальність (О.Страшний, 2008). В ній здійснено аналіз різних аспектів життя українців, а також народів, які раніше населяли територію України; визначені риси української нації, які формувалися впродовж тривалого часу. Використовуючи історичний підхід та виходячи з ментальності народів, які визначаються як « прабатьки» українців або впливали на жителів України, дослідник виокремив 50 найбільш характерних для українського менталітету та в сукупності визначають феномен української ментальності.

Фахівці з соціоніки (Всеукраїнський центр соціоніки) визначають, що український національний характер відповідає типу етико-інтуїтивного інтроверта. Характерними ознаками такого типу характеру є етичність (емоційність, чутливість, духовність, емоційність, сентиментальність), інтуїтивність (спрямованість на власний внутрішній мир, наявність магічних здібностей), раціональність (терпимість, скромність, обережність, невідступність від власної лінії). Для української нації характерним є: відмова до насильства й скандалів, вразливість, делікатність, оптимізм, віра у «вищу силу», працьовитість, прагнення до гармонії й краси, зацікавленість новими ідеями й можливостями.

Сергій Беляєв, керівник кадрового агентства «Навігатор» (Беляєв С., <http://www.navigator.lg.ua>) визначив передумови (фундамент) формування українського етносу та представив дуже цікаве, на наш погляд, порівняння відмітних рис російського та українського характерів, які впливають перш за все на його відношення до праці. Відмінними особливостями «українського характеру» визнано: ошадливість; індивідуалізм («моя хата скраю»); недовірливість, підозрілість до нового/невідомому; вільнолюбство, підкорення заради вигоди; «хазяйновитість», працьовитість (для себе) ; самостійність у судженнях, «собі на розумі»; провінціальність, комплекс «молодшого брата»; особиста ініціативність; терплячість, терпимість , смиренність; почуття самоповаги , тяжіння до більше демократичної, республіканської форми управління; жадібність; лукавство, скритність; працьовитість; байдужість; гнучкість, спритність; соціальний фаталізм; толерантність до інших націй, співтовариств. Як бачимо, українець далеко не є ідеальним підприємцем (фактичним чи потенційним), в ньому поєднуються «в різній пропорції» позитивні та негативні риси, обумовлені особливостями української ментальності.

До типових рис російського характеру, які заслуговують виключно негативної оцінки, в (Беляєв С., <http://www.navigator.lg.ua>) віднесені: великодержавність, висока зарозумілість (*рос. самомнение*), завищений рівень амбіційних домагань; велика схильність до агресії, криміналу, насильства; тяжіння до тоталітаризму, авторитарної

влади, «твердої руки»; марнотратність; емоційна відданість лідеру; "не виділятися", "бути як усі", не "відриватися від колективу"; імпульсивність, неорганізованість, спонтанність; конформізм, лінь, впертість, нетерпимість. Останні події, зокрема чисельні військові злочини проти людяності, на жаль, яскраво доводять справедливості тверджень щодо визначеного переліку рис російської ментальності.

Віддаючи належне авторам розглянутих вище публікацій, слід зазначити, що належного обґрунтування визначеного переліку рис ментальності та особливостей характеру мешканців України та Росії вони не надали, використовуючи переважно історичний та культурний контекст, зокрема посиляючись на порівняння культурної спадщини (літературні твори, казки тощо). Тому доцільним, на наш погляд, є продовження досліджень цієї царини для посилення об'єктивності оцінок та врахування реалій соціо-політичних трансформацій ХХ-ХХІ сторіч.

Цілі статті. Цілями статті є розробка методології та проведення на її базі порівняльної оцінки зрілості бізнес-культури України та Росії на основі об'єктивних, неупереджених та достовірних даних стосовно системи цінностей громадян цих країн.

Методологія та методи дослідження. Інформаційним підґрунтям для проведення дослідження стала публічна база відповідей по Україні та Росії, отримана в перебігу Всесвітнього огляду цінностей (World Values Survey, WVS, site) — міжнародного соціологічного дослідницького проекту, який вивчає цінності громадян та їх вплив на соціальне та культурне життя окремих країн. WVS проводиться в 97 країнах світу, тобто охоплює 90 % населення земної кулі. За 1981-2020 рр. було проведено 7 раундів досліджень суспільної думки, остання хвиля - у 2017-2020 рр. Ініціатором та методологом дослідження є всесвітньо визнаний соціолог, автор теорії постматеріалізму Рональд Інглхарт (Ronald Inglehart)

Дослідження проводиться за єдиним стандартизованим опитувальником, який містить 290 питань та дозволяє виміряти зміни в цінностях, що стосуються релігії, відносин статей, трудової мотивації, демократії, системи управління в країні, соціального капіталу, участі в політичному житті, толерантності, захисту довкілля та суб'єктивного відчуття благополуччя тощо. Респонденти опитування представляють усі верстви населення та обираються за спеціальною методикою.

Звіти за результатами дослідження (WVS-7 Master Questionnaire 2017-2020 English) та наукові праці Р. Інглхарта, зокрема (Ronald Inglehart, Welzel C. Development and Democracy: What We Know about Modernization Today, 2009; Ronald Inglehart, Welzel C. Changing Mass Priorities: The Link between Modernization and Democrac, 2010), підтверджують, що цінності (погляди, інтереси) населення кожної країни відіграють ключову роль у її економічному розвитку, виникненні та функціонуванні демократичних інститутів, поширенні рівності людей різної статі та релігій, впливають на ефективність державного управління.

Міжнародного визнання набула Карта культурних цінностей Р.Інглхарта. Вона готується за результатами кожного раунду Всесвітнього огляду цінностей (WVS) та являє собою картографування положення окремих країн світу залежно від співвідношення 4-х груп цінностей : по осі Х- цінностей самовираження та виживання, по осі Y- секулярно-раціоналістських та традиційних цінностей. Загалом країни об'єднані в 9 кластерів. Україна та Росія відносяться до одного кластеру «Православні» та займають положення в верхньому лівому куту Карти культурних цінностей Інглхарта. Це засвідчує той факт, що превалюючими для обох країн на період дослідження WVS (2017-2020 рр.) є цінності виживання (порівняно з самовираженням), секулярно-раціоналістські цінності (порівняно з традиційними).

База відповідей WVS слугує інформаційною основою для величезної кількості різноманітних за проблематикою наукових статей, але жодного разу на її основі не було

здійснено дослідження, пов'язаного з розвитком підприємництва та формуванням бізнес-культури окремих країн світу, зокрема порівняння системи цінностей таких країн як Україна та Росія.

Для проведення компаративного дослідження зрілості бізнес-культури нами були виокремлені 4 складові, які у сукупності формують передумови для успішного розвитку підприємництва:

1. Базові цінності: незалежність, безпека, рівність;
2. Етичні цінності: виправдання (сприйняття) неправомірного збагачення, привласнення чужої власності, насильства;
3. Особистісні цінності: важливість родини, друзів, роботи, вільного часу, політики;
4. Економічні цінності: визнання можливості отримання високих підприємницьких доходів та розвитку бізнесу на основі завзятої праці, розуміння позитивів розвитку конкуренції; надання пріоритету розвитку приватної власності над державною, особистої економічної відповідальності над соціальним утриманством.

Кожна з визначених складових буде оцінюватися як середнє значення індивідуальних порівняльних оцінок Україна-Росія за окремими об'єктами оцінювання - відповідями на питання опитувальника World Values Survey (частка респондентів, які надали відповідну відповідь на певне питання або середньозважена бальна оцінка), які віддзеркалюють відповідну групу цінностей (табл.1). В процесі обрахунку індивідуальних порівняльних оцінок буде врахована роль відповідного твердження (об'єкта дослідження) на формування передумов розвитку підприємництва (позитивний та негативний вплив), що створює передумови для спрощення їх подальшого агрегування за окремими групами цінностей та обчислення інтегрального показника.

Таблиця 1-Характеристика об'єктів дослідження
«Компаративне оцінювання зрілості бізнес-культури».

Об'єкти дослідження	Код WVS	Питання опитувальника, відповіді на яке характеризують об'єкт дослідження
1. Базові цінності	Q149	Most people consider both freedom and equality to be important, but if you had to choose between them, which one would you consider more important?
	Q150	Most people consider both freedom and security to be important, but if you had to choose between them, which one would you consider more important?
2. Етичні цінності	Q177	Please tell me for each of the following statements whether you think it can always be justified, never be justified, or something in between, using this card. Claiming government benefits to which you are not entitled
	Q178	Please tell me for each of the following statements whether you think it can always be justified, never be justified, or something in between, using this card. Avoiding a fare on public transport
	Q179	Please tell me for each of the following statements whether you think it can always be justified, never be justified, or something in between, using this card. Stealing property
	Q180	Please tell me for each of the following statements whether you think it can always be justified, never be justified, or something in between, using this card. Cheating on taxes if you have a chance
	Q181	Please tell me for each of the following statements whether you think it can always be justified, never be justified, or something in between, using this card. Someone accepting a bribe in the course of their duties

Продовження таблиці 1

1	2	3
	Q19 1	Please tell me for each of the following statements whether you think it can always be justified, never be justified, or something in between, using this card. Violence against other people
	Q19 2	Please tell me for each of the following statements whether you think it can always be justified, never be justified, or something in between, using this card. Terrorism as a political, ideological or religious mean
	Q19 4	Please tell me for each of the following statements whether you think it can always be justified, never be justified, or something in between, using this card. Political violence
3.Особистісні цінності	Q1	For each of the following aspects, indicate how important it is in your life. Would you say it is very important, rather important, not very important or not important at all Family
	Q2	For each of the following aspects, indicate how important it is in your life. Would you say it is very important, rather important, not very important or not important at all Friends
	Q3	For each of the following aspects, indicate how important it is in your life. Would you say it is very important, rather important, not very important or not important at all Leisure time
	Q4	For each of the following aspects, indicate how important it is in your life. Would you say it is very important, rather important, not very important or not important at all Politics
	Q5	For each of the following aspects, indicate how important it is in your life. Would you say it is very important, rather important, not very important or not important at all Work
4.Економічні цінності	Q10 6	Now I'd like you to tell me your views on various issues. How would you place your views on this scale? 1 means you agree completely with the statement on the left; 10 means you agree completely with the statement on the right; and if your views fall somewhere in between, you can choose any number in between. Income equality
	Q10 7	Now I'd like you to tell me your views on various issues. How would you place your views on this scale? 1 means you agree completely with the statement on the left; 10 means you agree completely with the statement on the right; and if your views fall somewhere in between, you can choose any number in between. Private vs state ownership of business
	Q10 8	Now I'd like you to tell me your views on various issues. How would you place your views on this scale? 1 means you agree completely with the statement on the left; 10 means you agree completely with the statement on the right; and if your views fall somewhere in between, you can choose any number in between. Government responsibility
	Q10 9	Now I'd like you to tell me your views on various issues. How would you place your views on this scale? 1 means you agree completely with the statement on the left; 10 means you agree completely with the statement on the right; and if your views fall somewhere in between, you can choose any number in between. Competition good or harmful
	Q11 0	Now I'd like you to tell me your views on various issues. How would you place your views on this scale? 1 means you agree completely with the statement on the left; 10 means you agree completely with the statement on the right; and if your views fall somewhere in between, you can chose any number in between. Hard work brings success

Угруповано автором на основі WVS-7 Master Questionnaire 2017-2020 (WVS-7 Master Questionnaire 2017-2020 English).

Інтегральний індекс порівняльної зрілості бізнес-культури, який демонструє узагальнюючу оцінку національних відмінностей щодо переліку цінностей, які є необхідними для успішного соціально-орієнтованого розвитку підприємництва, буде розраховуватися як середня оцінка за 4-ма визначеними складовими.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Порівняння результатів опитування World Values Survey за визначеними об'єктами дослідження дозволяє виявити наступні відмінності української та російської ментальності:

1. Група «Базові цінності» (табл.2). На відміну від росіян українці (*тут і далі ще раз зауважу, що мова йде не про національності, а про громадян відповідної країни*) характеризуються превалюванням цінностей свободи над безпекою та надають порівняно більшої значущості забезпеченню рівності. При ранжуванні 3-х видів цінностей цієї групи (виходячи з результатів попарного порівняння) українці надали перевагу свободі (64% респондентів) порівняно з безпекою (59,8%) та рівністю (27,2 %). Для росіян пріоритетною виявилася безпека (72,3%); друге місце з значним відривом зайняла свобода - 27,9%, третє місце - 23,3% респондентів - рівність.

З точки зору розвитку підприємництва та формування зрілої бізнес-культури пріоритезація безпеки ідентифікована нами як негативний чинник (суттєво обмежує ризикованість, яка є невід'ємною ознакою та умовою підприємництва); свобода та рівність визнані позитивними чинниками (прагнення до незалежності є активатором розвитку підприємництва; визнання цінності рівності обумовлює прагнення до рівних умов та вимог ведення бізнесу, чесної конкурентної боротьби).

Таблиця 2- Результати порівняльної оцінки за групою «Базові цінності».

	Вибір при парному порівнянні		коефіцієнт пріоритетності "свобода-	Вибір при парному порівнянні		коефіцієнт пріоритетності "рівність-	Вибір при порівнянні 3-х параметрів		
	свобода	рівність		рівність	безпека		свобода	безпека	рівність
Україна	64,31	27,23	2,362	29,87	65,55	0,456	64,3	59,8	27,2
Росія	49,83	41,66	1,196	23,31	72,32	0,322	27,9	72,3	23,3
Оцінка з позицій зрілості бізнес-культури							ПО	НО	НО
Індекс порівняння зрілості бізнес-культури							2,306	1,210	0,856

ПО- позитивна оцінка; НО- негативна оцінка

Розраховано автором на основі (WVS Wave 7 Ukraine Excel v2.0, WVS Wave 7 Russian Federation Excel v2.0)

2. Група «Індивідуальні цінності» (табл.3). Українці на відміну від росіян відносно більше важливими для особистого життя вважають родину (відповідальність) та друзів (колективізм); більше цінують роботу (працьовитість) та вільний час (здатність самоорганізації, гармонізації відносин робота-родина) ; значно менше політично ангажовані (політизовані). Останній фактор розглядається нами як негативний чинник становлення цивілізованої бізнес-культури, оскільки сучасний підприємець має використовувати усі можливості для розвитку свого бізнесу, а не обслуговувати інтереси владних структур чи використовувати адміністративний ресурс; формувати критичне мислення, власну систему оцінювання дійсності, можливості та небезпек замість «сліпої» віри провладній пропаганді.

3. Група «Етичні цінності» (табл.4). Суттєво більша частка росіян на відміну від українців підтримує твердження опитувальника WVS-7, які виправдовують неправомірне збагачення, хабарництво, соціальне утриманство, використання

наси́льства у різних видах політичної, ідеологічної або релігійної боротьби та по відношенню до інших людей.

Таблиця 3- Результати порівняльної оцінки за групою «Індивідуальні цінності».

	% респондентів, які надали оцінки "дуже важливо" та "важливо" на запитання щодо важливості для особистого життя нижчезазначеного:				
	родина	друзі	робота	вільний час	політика
Україна	99,22	90,04	81,06	84,48	30,89
Росія	97,72	85,46	74,28	82,88	51,50
Оцінка з позицій зрілості бізнес-культури	по	по	по	по	но
Індекс порівняння зрілості бізнес-культури	1,015	1,054	0,916	1,019	1,667

ПО- позитивна оцінка; НО- негативна оцінка

Розраховано автором на основі (WVS Wave 7 Ukraine Excel v2.0, WVS Wave 7 Russian Federation Excel v2.0)

Свідченням цього є різниця в середній підтримці тверджень за 10-бальною шкалою за усіма об'єктами цієї групи цінності. Найбільші розриви виявлені щодо відношення до отримання державних пільг (субсидій), крадіжки чужої власності, а також використання різних способів уникнення від сплати податків, відповідно, 1,625, 1,497 та 1,208.

Така ціннісна орієнтація не має нічого спільного з розвитком цивілізованого соціально-орієнтованого підприємництва, яке має базуватися на чесності та дотриманні законодавчих вимог, повазі до усіх стейкхолдерів та врахуванні їх інтересів, толерантості до клієнтів та працівників, незважаючи на їх індивідуальні політичні, релігійні чи сексуальні особливості.

Таблиця 4- Результати порівняльної оцінки за групою «Етичні цінності».

	Середня оцінка тверджень за 10 бальною шкалою : "10" означає, що воно може бути виправдано завжди, "1" - ніколи не може бути виправданим.							
	Отримання державних субсидій (пільг), на які людина не має права	Безоплатний проїзд в громадському транспорті	Крадіжка чужої власності.	Несплата податків в разі наявності можливості	Отримання хабаря з використанням службового становища	Використання тероризму у політичній, ідеологічній або релігійній боротьбі	Насильство проти інших людей.	Використання насильства у політичній боротьбі
Україна	2,280	3,503	2,273	2,901	2,361	1,751	2,023	1,991
Росія	3,703	4,802	3,402	3,504	2,361	1,839	2,023	2,283
Оцінка з позицій зрілості бізнес-культури	НО	НО	НО	НО	НО	НО	НО	НО
Індекс порівняння зрілості бізнес-культури	1,624	1,371	1,497	1,208	1,000	1,050	1,000	1,147

ПО- позитивна оцінка; НО- негативна оцінка

Розраховано автором на основі (WVS Wave 7 Ukraine Excel v2.0, WVS Wave 7 Russian Federation Excel v2.0)

4.Група «Економічні цінності» (табл. 5). Більшість росіян порівняно з українцями вважають справедливим твердження опитувальника WVS-7, які розглядаються як перешкоди розвитку підприємства або йдуть врозріз з його базовими принципами. Вони не визнають можливими та чесними високі підприємницькі та індивідуальні доходи, вважаючи, що праця не може забезпечувати успіх в бізнесі, визнаючи важливість зв'язків та адміністративного ресурсу. Росіяни на відміну від українців в більшій мірі підтримують розвиток державної власності в бізнесі та виробництві порівняно з приватною (індекс порівняння зрілості 1,089), не сприймають значення та ролі конкуренції в розбудові ринкових засад господарювання (1,066).

Таблиця 5- Результати порівняльної оцінки за групою «Економічні цінності».

	Середня оцінка тверджень за 10-бальною шкалою : «1»-несправедливе твердження, повністю не поділяю; «10»- справедливе твердження, повністю поділяю				
	Той, хто більше працює, повинен отримувати більший дохід	Частка державної власності в бізнесі та виробництві повинна бути збільшена	Люди повинні нести більшу відповідність за самозабезпечення, а не розраховувати на державну підтримку	Конкуренція-це погано	Завзята праця зазвичай не приносить успіху, до покращення життя швидше до цього ведуть умови та зв'язки
Україна	6,161	6,158	4,429	4,142	4,895
Росія	6,706	6,706	4,394	4,416	4,727
Оцінка з позицій зрілості бізнес-культури	ПО	НО	ПО	НО	ПО
Індекс порівняння зрілості бізнес-культури	0,919	1,089	1,008	1,066	1,036

ПО- позитивна оцінка; НО- негативна оцінка

Розраховано автором на основі (WVS Wave 7 Ukraine Excel v2.0, WVS Wave 7 Russian Federation Excel v2.0)

Інтеграція індивідуальних оцінок з врахуванням впливу окремих об'єктів на зрілість бізнес-культури дозволила нам отримати групові (в розрізі кожної виокремленої групи) та інтегральну порівняльну оцінку (табл. 6). Вони наочно підтверджують наявну різницю ціннісної орієнтації громадян України та Росії. Найбільша відмінність виявлена щодо базових цінностей, друге місце – етичні цінності. Найменший розрив виявлено в групі «Економічні цінності». Інтегральний індекс відмінності зрілості становить 1,118, що є свідченням того, що ціннісні орієнтації українців, зрілість сформованої на їх основі бізнес-культури на 21,3% краще, ніж у росіян.

Таблиця 6- Інтегральна порівняльна оцінка зрілості бізнес-культури підприємництва

Складові якості бізнес-культури	Значення
1.Базові цінності	1,457
2.Етичні цінності	1,237
3. Особистісні цінності	1,134
4.Економічні цінності	1,024
Інтегральна порівняльна оцінка зрілості бізнес-культури підприємництва	1,213

Розраховано автором на основі таблиць 2-5.

Висновки, обговорення та рекомендації. Виявлені ціннісні розриви дозволяють не тільки усвідомити відмінності громадян України та Росії, які обумовлюють різний ступінь зрілості їх бізнес-культури, а й підвищують впевненість щодо майбутні кращих успіхів нашої країни в царині розвитку підприємництва, та соціально-економічного розвитку в цілому.

Розроблена методологія порівняльного дослідження ступеню зрілості бізнес-культури може бути застосована для проведення і інших міжкраїнних досліджень, зокрема щодо порівняння України з країнами, які демонструють стійкі темпи свого розвитку, високу ефективність господарювання, конкурентоспроможність економіки, високий рівень підприємницької та інноваційної активності. Аналогічні дослідження можуть бути проведені і в межах України щодо окремих регіонів (областей) для кращого усвідомлення особливостей ментальності їх населення та врахування цього в процесі розробки та реалізації регіональних та загальнодержавної стратегії післявоєнного розвитку.

Авторські внески

Концептуалізація: Лігоненко Лариса.

Зберігання даних: Лігоненко Лариса.

Формальний аналіз: Лігоненко Лариса.

Придбання фінансування: Лігоненко Лариса..

Розслідування: Лігоненко Лариса.

Методика: Лігоненко Лариса.

Адміністрація проекту: Лігоненко Лариса.

Ресурси: Лігоненко Лариса.

Нагляд: Лігоненко Лариса..

Підтвердження: Лігоненко Лариса.

Візуалізація: Лігоненко Лариса.

Написання: Лігоненко Лариса.

Список бібліографічного опису:

1. Етнічна спільність Архівовано 19 листопада 2016 у Wayback Machine. // Українська радянська енциклопедія : у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан ; редкол.: О. К. Антонов та ін. — 2-ге вид. — К. : Головна редакція УРЕ, 1974–1985. // https://leksika.com.ua/13790112/ure/etnichna_spilnist
2. Танчин І. З. Методологічні підходи до вивчення етнічних спільнот // Соціологія: Навч. посіб. для студентів ВНЗ, аспірантів, викладачів. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К., 2008. — 351 с. — ISBN 978-966-346-479-4.
3. Об историческом единстве русских и украинцев *Википедия: Свободная энциклопедия.* // <https://ru.wikipedia.org>
4. Суспільно-політичні настрої населення (23-25 липня 2021). Дата публікації: 27.07.2021.// https://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_naseleniya_23-25_iyulya_2021.html
5. Петрушенко, Ю.М. Вплив національних особливостей корпоративної культури на розвиток економічних відносин [Текст] / Ю.М. Петрушенко, Т.А. Голець // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. - 2007. - №1. - С. 75-84.
6. Підприємництво та бізнес-культура :підручник/ Л.О.Лігоненко, Г.Л.Піратовський, І.В.Молоштан та ін: за заг. ред.Л.О.Лігоненко.-К.:Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2011.-508с.
7. Р. А. Муха Бізнес-культура. Сутність та основні характеристики. Ефективна економіка, 2018 // http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2018/33.pdf
8. Притуляк Н. М. Корпоративна культура: її вплив на фінансові результати та розвиток бізнесу / Н. М. Притуляк, А. І. Боярчук // Формування ринкових відносин в Україні. - 2019. - № 2. - С. 74-81. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2019_2_13.
9. Іващенко М. В. Корпоративна культура та етика як чинник конкурентоспроможності в міжнародному бізнесі / М. В. Іващенко // Економічна теорія та право. - 2021. - № 1. - С. 170-173. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2021_1_20.
10. Страшний А.С. Украинский менталитет.-К.: Изд-во Подолина, 2008.-384 с.
11. Всеукраїнський центр соціоніки. Душа української нації // <http://www.socionics.in.ua/dusha.htm>
12. Беляев С. Загадка украинской души . Особенности менталитета украинцев // <http://www.navigator.lg.ua/arts.php?mode=r&art=r0073>
13. World Values Survey site <https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>

14. Ronald Inglehart, Welzel C. Development and Democracy: What We Know about Modernization Today // World Values Survey. — 2009.
15. Ronald Inglehart, Welzel C. Changing Mass Priorities: The Link between Modernization and Democracy // World Values Survey. — 2010.
16. WVS-7 Master Questionnaire 2017-2020 English // <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>
17. WVS Wave 7 Ukraine Excel v2.0 // <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>
18. WVS Wave 7 Russian Federation Excel v2.0// <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>

References:

1. Etnichna spilnist / Ukrainska radianska entsyklopediia : u 12 tomakh (2016) [Ukrainian Soviet encyclopedia: in 12 volumes / chap. ed. M. P. Bazhan; editor: O. K. Antonov and others. — 2nd edition]. K. : Holovna redaktsiya URE, 1974–1985. Retrieved from http://leksika.com.ua/13790112/ure/etnichna_spilnist [in Ukrainian].
2. Tanchyn I. Z.(2008) Metodolohichni pidkhody do vyvchennia etnichnykh spilnot [Methodological approaches to the study of ethnic communities] // Sotsiologhiia: Navch. posib. dlia studentiv VNZ, aspirantiv, vykladachiv. — 3-tie vyd. 351 p. [in Ukrainian]
3. Ob ystorycheskom edynstve russkykh y ukraintsev [On the historical unity of Russians and Ukrainians] Wikipedia . Retrieved from <https://ru.wikipedia.org> [in Russian].
4. Suspilno-politychni nastroi naselennia (23-25.07. 2021) [Socio-political attitudes of the population (July 23-25, 2021). Retrieved from https://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_naseleniya_23-25_julya_2021.html[in Ukrainian].
5. Petrusenko, Yu.M. (2007) Vplyv natsionalnykh osoblyvostei korporatyvnoi kultury na rozvytok ekonomichnykh vidnosyn [The influence of national characteristics of corporate culture on the development of economic relations]. Visnyk Sums'koho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomika - Bulletin of the Sumy State University. Economy series ,1,p.75-84 [in Ukrainian]
6. L.O. Ligonenko, H.L. Piratovskyi, I.V. Moloshtan (2011). Pidpriemnytstvo ta biznes-kultura :pidruchnyk [Entrepreneurship and business culture: textbook]. K.: Kyiv National University of Trade and Economics, 508p. [in Ukrainian].
7. R. A. Mukha (2018) BIZNES-KULTURA, SUTNIST TA OSNOVNI KHARAKTERYSTYKY [BUSINESS CULTURE, ESSENCE AND MAIN CHARACTERISTICS]. Efektyvna ekonomika - Efficient economy. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2018/33.pdf[in Ukrainian].
8. Prytulyak N.M., Boiarchuk A. I. (2019) Korporatyvna kultura: yii vplyv na finansovi rezultaty ta rozvytok biznesu [Corporate culture: its influence on financial results and business development] . ormuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini - Formation of market relations in Ukraine, 2.pp.74-81. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2019_2_13. [in Ukrainian].
9. Ivashchenko M. V. (2021) Korporatyvna kultura ta etyka yak chynnyk konkurentospromozhnosti v mizhnarodnomu biznesi [Corporate culture and ethics as a factor of competitiveness in international business]. Ekonomichna teoriia ta pravo- Economic theory and law,1, pp.170-73. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2021_1_20. [in Ukrainian].
10. Strashnyi A.S.(2008) Ukraynskyi mentalitet [Ukrainian mentality]. K.: Yzdatelstvo Podolyna- Podolina Publishing House, 384 p. [in Ukrainian].
11. Dusha ukraynskoi natsyy [Soul of the Ukrainian nation] Retrieved from <http://www.socionics.in.ua/dusha.htm> [in Ukrainian].
12. Beliaev S. Zahadka ukraynskoi dushy . Osobennosti mentalyteta ukraintsev [The mystery of the Ukrainian soul. Features of the mentality of Ukrainians] Retrieved from <http://www.navigator.lg.ua/arts.php?mode=r&art=r0073>[in Ukrainian].
13. World Values Survey site <https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>
14. Ronald Inglehart, Welzel C. Development and Democracy: What We Know about Modernization Today // World Values Survey. — 2009.
15. Ronald Inglehart, Welzel C. Changing Mass Priorities: The Link between Modernization and Democracy // World Values Survey. — 2010.
16. WVS-7 Master Questionnaire 2017-2020 English // <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>
17. WVS Wave 7 Ukraine Excel v2.0 // <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>
18. WVS Wave 7 Russian Federation Excel v2.0// <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>

Дата подання публікації 19.12.2022 р.